

ایمنی کتابخانه‌های وابسته به سازمان آستان قدس رضوی از دیدگاه مسؤولان*

احمد شعبانی^۱، سید عباس مرجانی^۲

چکیده

مقدمه: ایران از کشورهای بلاخیز جهان محسوب می‌شود و با توجه به گستردگی میراث فرهنگی آن، بهره‌مند از نهادهای متنوع آموزشی و پژوهشی است. از آن جا که مهم‌ترین هدف کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی حفظ و نگهداری این میراث است، این پژوهش رعایت اصول ایمنی در ساختمان کتابخانه‌های وابسته به سازمان آستان قدس رضوی را مورد بررسی و ارزیابی قرار داد.

روش بررسی: این پژوهش از نوع کاربردی و از دسته‌ی مطالعات توصیفی است. جامعه‌ی پژوهش شامل ۳۳ کتابخانه‌ی وابسته به سازمان آستان قدس رضوی در داخل و خارج از شهر مشهد در مهرماه ۱۳۸۶ بود. جمع‌آوری داده‌ها با استفاده از پرسش‌نامه‌ی محقق ساخته انجام شد که روایی آن با استفاده از نظر استادان و خبرگان فن بررسی و اعتبار و پایایی آن با ضریب اعتبار Alfa Cronbach مساوی ۰/۸۸ مورد تأیید قرار گرفت. برای تجزیه و تحلیل یافته‌ها از نرم‌افزار آماری SPSS استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج پژوهش نشان داد که شاخص‌های تعیین شده امنیتی برای کتابخانه‌ها به ترتیب اولویت عبارت است از: ایمنی در برابر خسارت ناشی از خرابی تأسیسات، ایمنی در برابر بلایای طبیعی و ایمنی در برابر آتش‌سوزی.

نتیجه‌گیری: در نتیجه‌گیری کلی این تحقیق می‌توان گفت که کتابخانه‌ها باید برنامه‌ی بلند مدت و اجرایی برای مواجهه با بحران تدوین نمایند.

واژه‌های کلیدی: ایمنی؛ ایمنی تجهیزات؛ پیش‌گیری از حوادث؛ مدیریت ایمنی از حوادث؛ کتابخانه‌ها.

نوع مقاله: تحقیقی

پدیرش مقاله: ۱۶/۶/۱۷

اصلاح نهایی: ۲۸/۲/۱۶

دریافت مقاله: ۲۱/۸/۱۶

ارجاع: شعبانی احمد، مرجانی سید عباس. ایمنی کتابخانه‌های وابسته به سازمان آستان قدس رضوی از دیدگاه مسؤولان. مدیریت اطلاعات سلامت ۱۳۸۶؛ ۴(۲): ۲۲۳-۲۳۰.

مقدمه

آلاینده‌های محیط، قارچ‌ها، بلایای طبیعی و جنگ‌ها قرار دارند و در حال حاضر مواد چایی و کاغذی بیشتر در معرض نابودی قرار گرفته‌اند. در این پژوهش راه‌کارهایی جهت حفاظت از مواد کتابخانه‌ای ارائه شده است (۵).

پژوهشی دیگر در این رابطه نشان داد که کتابخانه‌ی دانشکده‌ی فنی و مهندسی و کتابخانه‌ی دانشکده‌ی ادبیات و

ایران جزء ده کشور بلاخیز جهان است و ۹۰ درصد جمعیت کشور در معرض خطرات ناشی از سیل و زلزله قرار دارند. در این چارچوب، سرزمین ایران از نظر آمار وقوع حوادث طبیعی در رتبه‌ی ششم جهانی قرار دارد (۲،۱). در دنیا حدود ۴۰ نوع حادثه به عنوان بلایای طبیعی مشخص شده، که نزدیک به ۳۰ نوع آن‌ها در کشور ما معمول است و سلامتی مردم را تهدید کرده، ضایعات جدی بر زندگی اجتماعی وارد می‌نماید (۴،۳).

نیکنام در پژوهشی اعلام کرد که مواد اطلاعاتی در معرض عوامل آسیب‌رسانی چون انسان، رطوبت، دما،

* این مقاله حاصل پایان‌نامه‌ی دانشجویی است.

۱. دانشیار کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه اصفهان (نویسنده‌ی مسؤول)

E-mail: shabania@edu.ui.ac.ir

۲. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، کتابخانه مرکزی آستان

قدس رضوی

علوم انسانی از وضعیت مطلوب‌تری نسبت به ایمینی در مقابل حریق و آتش برخوردارند (۶).

در پژوهش مشابه دیگر، نتایج نشان داد که در ساختمان کتابخانه‌های مزبور از وسایل اطفاء حریق به میزان گسترده استفاده می‌شود لیکن کاربرد سیستم مرکزی اطفاء حریق و شیلنگ‌های آب فراگیر نیست (۷).

جوان آراستر در مقاله‌ای فرایند نوسازی و ضد زلزله کردن ساختمان اصلی پردیس کتابخانه‌های ایرواین در دانشگاه کالیفرنیا و برنامه‌ریزی احداث بنا را مطالعه کرده و در طراحی ساختمان جدید این کتابخانه توسعه‌ی تکنولوژی را در بناهای نوظهور مورد نظر قرار داده است (۸).

نتایج پژوهشی با عنوان بررسی وضعیت برنامه‌ریزی برای مقابله با سوانح و بلایا در کتابخانه‌های ملی ۷۳ کشور نشان داد که ۳۹ کتابخانه از برنامه‌ی مقابله با سوانح و بلایا بهره‌مند بودند و ۲۸ کشور برنامه‌ی مدونی در ارتباط با مقابله سوانح نداشتند ولی قصد تدوین اجرای آن را در دستور کار قرار دادند (۹).

عوامل طبیعی و غیر طبیعی، مترقبه و غیر مترقبه می‌توانند آسیب جدی و غیر قابل جبرانی را به سازه‌های ساختمانی کتابخانه‌ها وارد نمایند. بسیاری از این عوامل قابل پیش‌بینی نبوده، ولی تا حدود زیادی قابل کنترل و پیش‌گیری است. لذا شناخت این عوامل، میزان ایمینی کتابخانه‌ها، راهکارها و روش‌های پیش‌گیری، برنامه‌ریزی و تدوین خط مشی مناسب برای مقابله با این گونه حوادث و همچنین مقوله آموزشی اصول ایمینی از مسائل عمده و مهمی است که به طور ویژه در این پژوهش به آن پرداخته می‌شود. مسأله‌ی حائز اهمیت این تحقیق بررسی میزان ایمینی کتابخانه‌های وابسته به سازمان آستان قدس رضوی است.

روش بررسی

پژوهش حاضر توصیفی-پیمایشی بود. جامعه‌ی آماری شامل ۳۳ کتابخانه‌ی وابسته به سازمان آستان قدس رضوی بود که در مهر ماه ۱۳۸۶ مورد مطالعه قرار گرفت. برخی کتابخانه‌های مذکور در نقاط مختلف شهر مشهد واقع شده‌اند و عبارتند از: کتابخانه‌ی

مسجد الرضا (ع)، کتابخانه‌ی جامع گوهرشاد، کتابخانه‌ی قبا، کتابخانه‌ی جواد الائمه (ع)، کتابخانه‌ی امام صادق (ع)، کتابخانه‌ی شیخ عباس تربتی، کتابخانه‌ی شیخ مجتبی قزوینی، کتابخانه‌ی حاج شیخ هاشم قزوینی، کتابخانه‌ی مجتمع فرهنگی و هنری امام خمینی (ره)، کتابخانه‌ی پیغمبر اکرم (ص)، کتابخانه‌ی محمدیه، کتابخانه‌ی حسینیه‌ی امام رضا (ع)، کتابخانه‌ی مسجد زینبیه، کتابخانه‌ی بزرگ امام رضا (ع)، کتابخانه‌ی سیار و تلفنی و کتابخانه‌ی مسجد حضرت سجاد (ع).

دیگر کتابخانه‌ها در شهرهای مختلف پراکنده‌اند و عبارتند از: کتابخانه‌ی آیت ا... محمد تقی بروجردی (ره) در بروجرد، کتابخانه‌ی امام رضا (ع) در بیرجند، کتابخانه‌ی آیت ا... سید محمد تقی حکیم در تهران، کتابخانه‌ی ملی ملک در تهران، کتابخانه‌ی علی بن موسی الرضا (ع) در رفسنجان، کتابخانه‌ی مجتمع فرهنگی جواد الائمه (ع) در رفسنجان، کتابخانه‌ی مرتضوی در رفسنجان، کتابخانه‌ی مسجد امام رضا (ع) در سرخس، کتابخانه‌ی علامه شیخ شوشتری (ره) در شوشتر، کتابخانه‌ی امام زاده حسین بن موسی الکاظم (ع) در طبس، کتابخانه‌ی امام رضا (ع) در طبس (روستای محمد آباد)، کتابخانه‌ی شهید آیت ا... مدرس (ره) در کاشمر، کتابخانه‌ی هرندی در کرمان، کتابخانه‌ی آیت ا... جلیلی کرمانشاهی در کرمانشاه، کتابخانه‌ی امام رضا (ع) در گناباد (روستای روشناوند)، کتابخانه‌ی مروج در یزد و کتابخانه‌ی وزیر یزد. مجموع کتابخانه‌های درون شهر مشهد ۱۶ باب و خارج از شهر مشهد ۱۷ باب بود.

برای جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز از پرسش‌نامه‌ی محقق ساخته استفاده شد. این پرسش‌نامه، پس از مطالعات اولیه و بررسی تحقیقات انجام شده قبلی در ارتباط با موضوع پژوهش با کمک برخی استادان صاحب‌نظر تهیه و تدوین گردید. پرسش‌نامه شامل مقدمه‌ای برای روشن ساختن هدف تحقیق و راهنمای تکمیل و پاسخ‌گویی و چهاربخش زیر بود:

۱. بخش اول شامل ۵ سؤال به «مشخصات کلی کتابخانه» مربوط بود.
۲. بخش دوم شامل ۲۳ سؤال که به «وضعیت ایمینی ساختمان و تجهیزات کتابخانه در مقابل سوانح و بلایا» ارتباط داشت.

حالی که در کتابخانه‌های خارج از شهر مشهد ۱۲ کتابخانه (۷۰/۶ درصد) زیر ۲۰ سال عمر داشتند.

جدول ۱: توزیع فراوانی مساحت زیربنای کتابخانه‌های وابسته به سازمان آستان قدس رضوی

موقعیت جغرافیایی	تعداد	درصد	تعداد	درصد
مشهد (درون شهری)	۴	۲۵	۱	۳/۶
خارج از مشهد (برون شهری)	۶	۲۳/۱	۲	۵/۳۷
مشهد (درون شهری)	۶	۳۳/۵	۳	۶/۱۷
خارج از مشهد (برون شهری)	۲	۱۱/۸	۳	۳۳/۳

در مورد سوانح کتابخانه‌ای نتایج نشان داد که در کتابخانه‌های وابسته به سازمان آستان قدس رضوی در شهر مشهد یک کتابخانه (۶/۳ درصد) بر اثر سانحه آسیب دیده است. در کتابخانه‌های خارج از شهر مشهد چهار کتابخانه (۲۳/۵ درصد) مواجه با حوادث بوده است که عبارتند از:

- کتابخانه‌ی آیت ... بروجردی در بروجرد؛ زلزله و خسارات آب ناشی از خرابی تأسیسات
- کتابخانه‌ی وزیری در یزد؛ آتش‌سوزی و خسارات آب ناشی از خرابی تأسیسات
- کتابخانه‌ی امام رضا در سرخس؛ آتش‌سوزی و خسارات آب ناشی از خرابی تأسیسات
- کتابخانه‌ی علامه شیخ شوشتری (ره) در شوشتر؛ زلزله. در پاسخ به این پرسش که «چه نوع سانحه‌ای بیشتر کتابخانه را تهدید می‌کند؟»، مندرجات جدول ۲ بیانگر این مطلب است که در کتابخانه‌های وابسته به سازمان آستان قدس رضوی در شهر مشهد، خسارات آب ناشی از تأسیسات با ۳ گزینه (۴۲/۸ درصد) از سوی مسؤولین به منزله‌ی مؤثرترین عامل معرفی شد، در حالی که در کتابخانه‌های خارج از شهر مشهد خسارات آب ناشی از خرابی تأسیسات با ۴ گزینه (۴۴/۵ درصد)، زلزله با ۳ گزینه (۳۳/۳ درصد) و

۳. بخش سوم به «برنامه‌ی جامع برای حفاظت و ایمنی از مجموعه مواد» پرداخته و حاوی دو سؤال بود.

۴. بخش چهارم شامل چهار سؤال «برنامه‌ی مدون برای مهار و کنترل سوانح و بلایا به منظور کاهش خسارت و صدمات وارده به مجموعه‌ها و احیای منابع آسیب دیده» را بررسی می‌کرد.

به منظور سنجش روایی پرسش‌نامه از نظر استادان و خبرگان فن از جمله استاد محترم راهنما و مشاور استفاده گردید. پایایی پرسش‌نامه با ضریب اعتبار Cronbach Alfa محاسبه و تأیید شد (مقدار ۰/۸۸ به دست آمد). پرسش‌نامه‌ها در نیمه‌ی دوم سال ۱۳۸۵ هجری شمسی توزیع و پاسخ‌نامه‌ها در پایان سال مزبور جمع‌آوری گردید. داده‌ها با استفاده از نرم افزار آماری SPSS تحلیل شد.

یافته‌ها

یازده کتابخانه‌ی وابسته به سازمان آستان قدس رضوی در شهر مشهد معادل ۶۸/۷ درصد زیر ۵۰۰ متر مربع، یک کتابخانه بین ۵۰۱ تا ۱۰۰۰ متر مربع و چهار کتابخانه، معادل ۲۵ درصد، دارای بیش از ۱۰۰۰ متر مربع زیربنا بودند. در کتابخانه‌های وابسته به این سازمان، که خارج از شهر مشهد قرار داشت، هشت کتابخانه، معادل ۴۷/۱ درصد کم‌تر، از ۵۰۰ متر مربع، سه کتابخانه، معادل ۱۷/۶ درصد، بین ۵۰۰ تا ۱۰۰۰ متر مربع و شش کتابخانه، معادل ۳۳/۳ درصد، بیشتر از ۱۰۰۰ متر مربع زیربنا داشتند. (جدول ۱).

نتایج نشان داد که کتابخانه‌های وابسته به سازمان آستان قدس رضوی در شهر مشهد از یک یا دو ساختمان تشکیل شده‌اند و کتابخانه‌های برون شهری (خارج از شهر مشهد) نیز دارای یک تا دو ساختمان هستند، به جز یک کتابخانه که دارای سه ساختمان بود.

۱۵ کتابخانه‌ی وابسته به سازمان آستان قدس رضوی در شهر مشهد معادل ۹۳/۷ درصد زیر ۲۰ سال قدمت داشت، در

آستان قدس رضوی در شهر مشهد ۱۲ مورد (۷۵ درصد) تا حدودی در مقابل بروز زلزله از مقاومت خوبی برخوردار بودند، در حالی که مسؤولان کتابخانه‌های خارج از شهر مشهد این موضوع را در حد ۱۳ کتابخانه (۷۶/۵ درصد) تخمین زدند.

آتش‌سوزی با ۲ گزینه (۲۲/۲ درصد) به منزله‌ی مخربترین سوانح معرفی شده است. در زمینه‌ی مقاومت ساختمان کتابخانه در مقابل زلزله، طبق اظهار نظر مسؤولان کتابخانه‌های وابسته به سازمان

جدول ۲: توزیع فراوانی انواع سوانح تهدید کننده‌ی کتابخانه‌های وابسته به سازمان آستان قدس رضوی

موقعیت جغرافیایی	آتش‌سوزی	زلزله	صاعقه	سیل	سرقت	طوفان و گردباد	خسارات آب ناشی از خرابی تأسیسات	شورش‌ها و ناآرامی‌ها	جنگ	اعمال تروریستی
مشهد (درون شهری)	تعداد	۱	۱	۰	۱	۱	۳	۰	۰	۰
	درصد	۳/۱۴	۳/۱۴	۰	۳/۱۴	۳/۱۴	۸/۴۲	۰	۰	۰
خارج از مشهد	تعداد	۲	۳	۰	۰	۰	۴	۰	۰	۰
(برون شهری)	درصد	۲/۲۲	۳/۳۳	۰	۰	۰	۵/۴۴	۰	۰	۰

اضطراری و یک کتابخانه (۶/۳ درصد) دارای سیستم اسپرینکلر بودند. در این راستا کتابخانه‌های خارج از شهر مشهد نیز، به طور کلی دارای کپسول آتش‌نشانی بودند، لیکن دو کتابخانه (۱۱/۸ درصد) دارای شیلنگ آتش‌نشانی، یک کتابخانه (۵/۸ درصد) دارای سطل شن و یک کتابخانه (۵/۸ درصد) دارای سیستم ددکتور بود.

جدول ۳ تجهیزات کتابخانه‌ای برای مقابله با آتش‌سوزی را نشان می‌دهد. طبق اظهارات مسؤولان کتابخانه‌های وابسته به سازمان آستان قدس رضوی در شهر مشهد، تمام کتابخانه‌های مزبور مجهز به کپسول آتش‌نشانی، سه کتابخانه (۱۸/۸ درصد) دارای شیلنگ آتش‌نشانی، دو کتابخانه (۱۲/۵ درصد) دارای پلکان

جدول ۳: توزیع فراوانی تجهیزات کتابخانه‌های وابسته به سازمان آستان قدس رضوی در مقابله با آتش‌سوزی

موقعیت جغرافیایی	کپسول آتش‌نشانی	شیلنگ آتش‌نشانی	سطل شن	پلکان اضطراری	سیستم اسپرینکلر	سیستم ددکتور	نزدیکی به مراکز آتش‌نشانی
مشهد (درون شهری)	تعداد	۱۶	۳	۰	۲	۱	۱
	درصد	۱۰۰	۷/۱۸	۰	۵/۱۲	۳/۶	۳/۶
خارج از مشهد	تعداد	۱۷	۲	۱	۰	۱	۲
(برون شهری)	درصد	۱۰۰	۸/۱۱	۸/۵	۰	۸/۵	۸/۱۱

کتابخانه در مقابل طوفان و گردباد نیز بررسی شد. بر اساس اظهارات مسؤولان کتابخانه‌های وابسته به سازمان آستان قدس رضوی در شهر مشهد، سه کتابخانه (۱۸/۸ درصد) از استحکام کافی در مقابل طوفان و گردباد برخوردار نبودند، در حالی که مسؤولان کتابخانه‌های خارج از شهر مشهد، فقط یک کتابخانه (۵/۹ درصد) را فاقد استحکام لازم می‌دانستند.

همچنین تجهیزات کتابخانه‌ای در مقابله با سیل نیز بررسی شد. بر حسب اظهارات مسؤولان کتابخانه‌ها، اکثر این مراکز در هنگام بروز سیل فاقد هر گونه امکاناتی برای نجات مواد، اسناد و مدارک بودند (نمودار ۱). با توجه به استقرار برخی از کتابخانه‌های مورد مطالعه در مناطق کویری و نیمه‌کویری استحکام ساختمان و سازه

۹۵ درصدی ۲/۲۳۳-۱/۸۴۲ را نمایش دادند؛ یعنی نگرش مسؤولان کتابخانه این بود که کتابخانه‌ها به طور نسبی در برابر بلایای طبیعی مقاومتند. با توجه به داده‌ها دو شاخص عمده‌ی زلزله و سیل را نیز به طور جداگانه بررسی نمودیم.

۱. زلزله

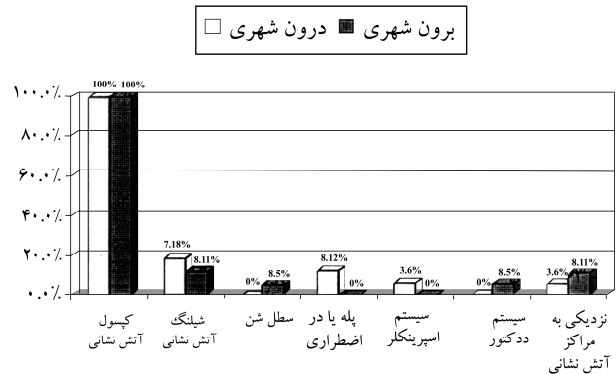
با استفاده از داده‌ها فاصله اطمینان ۹۵ درصدی برای پاسخ‌ها در مورد زلزله محاسبه شد و فاصله‌ی اطمینان ۲/۱۹-۱/۸۲ به دست آمد، با توجه به این که میانگین داده‌ها ۲/۰۱ و در بین این فاصله‌ی اطمینان قرار داشت، طبق نگرش مسؤولان، کتابخانه‌ها در مقابل زلزله از مقاومت کافی برخوردار بودند. در همین راستا جوان استر درباره‌ی کتابخانه‌ی جدید علوم در پردیس ابروین در ایالت کالیفرنیا ارتقای نرخ مقاومت ساختمان را در برابر زلزله ضروری دانسته، حفاظت و ایمنی را از اولویت‌های مهم قلمداد می‌نماید (۸).

۲. سیل

با استفاده از داده‌های مورد نظر یک فاصله‌ی اطمینان ۹۵ درصدی برای پاسخ‌ها در مورد سیل محاسبه شد و فاصله اطمینان ۲/۱۸-۱/۷۵ به دست آمد؛ با توجه به این که میانگین داده‌ها ۱/۹۶ بود و در بین فاصله‌ی اطمینان قرار داشت، نتیجه می‌گیریم که طبق نگرش مسؤولان، کتابخانه‌ها در مقابل سیل از مقاومت کافی برخوردار بودند.

ب. آتش‌سوزی

با استفاده از داده‌ها فاصله‌ی اطمینان ۹۵ درصدی برای پاسخ‌ها در مورد آتش‌سوزی ۲/۲۲-۱/۷۹ به دست آمد؛ با توجه به این که میانگین داده‌ها ۲/۰۱ و در بین این فاصله اطمینان قرار داشت، نتیجه می‌گیریم که طبق نگرش مسؤولان، کتابخانه‌ها در مقابل آتش‌سوزی از مقاومت کافی برخوردار بودند. نتایج این تحقیق با گزارش هادی شریف‌مقدم از وسایل و تجهیزات کنترل‌کننده‌ی آتش‌سوزی در کتابخانه‌های دانشگاهی ایران هماهنگ است که می‌گوید همه‌ی کتابخانه‌های بنیادی و ۸۵ درصد از کتابخانه‌های غیربنیادی به کپسول قابل حمل گاز دی‌اکسید کربن مجهز می‌باشد (۷). همچنین مهرداد نیکنام نشان می‌دهد که در

نمودار ۱: تجهیزات کتابخانه‌های وابسته به سازمان آستان قدس رضوی در مقابله با سیل

برنامه‌ی مدون و آموزش نیروهای انسانی

طبق اظهارات مسؤولان، کتابخانه‌های وابسته به سازمان آستان قدس رضوی در شهر مشهد فاقد برنامه‌ی مدون مکتوب برای مقابله با سوانح و بلایا بودند، در حالی که مسؤولان کتابخانه‌های خارج از شهر مشهد، ۴ کتابخانه (۲۳/۵ درصد) را دارای برنامه‌ی مدون به منظور مقابله با سوانح معرفی کردند. در زمینه‌ی برگزاری دوره‌های آموزشی برای کارکنان، نتایج نشان می‌دهد که بیشترین دوره‌های آموزشی کارکنان به ترتیب دوره‌ی آتش‌نشانی و اطفاء حریق، دوره‌ی امداد و نجات، آشنایی با اصول ایمنی، آموزش مقابله با زلزله و آموزش دفاع شخصی و ایمنی برای نگهبانان ذکر شده است.

بحث

با توجه به سؤالات پرسش‌نامه و با استفاده از نرم‌افزار SPSS شاخص‌های بلایای طبیعی شامل زلزله، سیل، صاعقه، طوفان و گردباد، آتش‌سوزی، خسارات آب ناشی از خرابی تأسیسات ساختمان و عوامل مترقبه‌ی انسانی مانند جنگ، شورشها و ناآرامی‌ها و ... نگرش مسؤولان کتابخانه‌های وابسته به سازمان را در این باره بیان می‌کنیم.

الف. بلایای طبیعی

به منظور دستیابی به شاخص بلایای طبیعی، با جمع‌آوری پاسخ‌های چهار قسمت زلزله، سیل، صاعقه و طوفان و گردباد میانگین امتیازات برابر ۱/۹۸۳ شد و داده‌ها فاصله‌ی اطمینان

شاخص‌های تعیین شده، ابتدا عمر ساختمان، سپس زیربنا و در آخر تعداد ساختمان دارای رابطه بودند؛ یعنی این که عمر ساختمان و زیربنا با ایمینی رابطه بیشتری داشت.

نتیجه‌گیری

نتایج تحقیق نشان داد که ۱۶ کتابخانه‌ی وابسته به سازمان آستان قدس رضوی در شهر مشهد (۶۸/۷ درصد) و ۸ کتابخانه‌ی (۴۷/۱ درصد) خارج از شهر مشهد زیر ۵۰۰ متر مربع زیربنا داشتند؛ کلیه‌ی کتابخانه‌ها، به جز یک کتابخانه، دارای دو ساختمان بودند؛ ساختمان اصلی ۱۵ کتابخانه (۹۳/۷ درصد) در سطح شهر مشهد زیر ۲۰ سال و در کتابخانه‌های خارج از شهر مشهد ۱۲ کتابخانه (۷۰/۶ درصد) بود که بیانگر نوسازی موجود در ساخت و سازه‌های ساختمانی نهادهای فرهنگی مزبور است.

در طول مدت فعالیت این واحدهای فرهنگی، فقط ۵ کتابخانه بر اثر سانحه آسیب دیده که بیشتر ناشی از خرابی تأسیسات آبی بوده است و بیانگر تأکید و مداومت توجه مسؤولان به این نقصان می‌باشد. تأثیر خرابی تأسیسات بیانگر هراس و احساس ناخوشایند مدیران کتابخانه‌ها از این موضوع بود که برای مدیران کتابخانه‌های درون و برون شهر مشهد به صورت گزینه‌ی مؤثر درآمده است. متغیر مقاومت ساختمان و نو بودن سازه‌ها ارتباط قابل توجهی با یکدیگر داشت به نحوی که در هر دو دسته از کتابخانه‌های وابسته به سازمان آستان قدس رضوی در داخل و خارج از شهر مشهد، ۴ نفر از مسؤولین از مقاومت ساختمان در برابر زلزله ابراز نارضایتی نمودند.

عمده‌ی کتابخانه‌های وابسته به سازمان آستان قدس رضوی مجهز به کپسول‌های آتش‌نشانی بود اما دیگر تجهیزات چندان جدی گرفته نشده بود.

از نظر مدیران در مقابله با سیل، کتابخانه‌ها فاقد هرگونه امکاناتی بودند که احتمال دارد امیدواری مدیران به امداد نیروهای دولتی و غیردولتی مانند هلال احمر و شهرداری‌ها خلاصه شده، که در واقع بازتابی از فرهنگ حاکم بر ادارات کشور است.

کتابخانه‌های مورد بررسی دانشگاهی و تخصصی از وسایل و امکانات اولیه‌ی اطفاء حریق استفاده می‌شود (۵).

ج. خسارات ناشی از خرابی تأسیسات

با استفاده از داده‌ها فاصله‌ی اطمینان ۹۵ درصدی برای پاسخ‌ها در مورد خسارات ناشی از خرابی تأسیسات ۲/۶۵۶-۲/۲۱۲ به دست آمد، با توجه به این که میانگین پاسخ‌ها ۲/۴۳۴ و بین این فاصله اطمینان بود، نشان می‌دهد که طبق نگرش مسؤولان کتابخانه‌ها، خسارات ناشی از خرابی ساختمان تا حدود بسیار زیادی کنترل شده بود.

د. اقدامات مترقبه‌ی انسانی

با استفاده از داده‌ها فاصله اطمینان ۹۵ درصدی برای پاسخ‌ها در مورد اقدامات مترقبه انسانی ۱/۵۳-۱/۹۳ به دست آمد؛ با توجه به این که میانگین پاسخ‌ها (۱/۷۳) در بین این فاصله اطمینان قرار داشت، نشان داد که طبق نگرش مسؤولان، کتابخانه‌ها تا حدودی می‌توانند عوامل مترقبه‌ی انسانی را کنترل نمایند. در مجموع کتابخانه‌ها از لحاظ امنیتی بر اساس شاخص‌های فوق به ترتیب ذیل رده‌بندی شدند: ایمینی در برابر خسارات ناشی از خرابی تأسیسات ساختمان، ایمینی در برابر بلایای طبیعی، ایمینی در برابر آتش‌سوزی و ایمینی در برابر اقدامات مترقبه‌ی انسانی.

همبستگی بین شاخص‌ها و مشخصات ساختمان

در اقدام بعدی بررسی شد که آیا بین شاخص‌های بلایای طبیعی، آتش‌سوزی، خسارات ناشی از خرابی ساختمان، اقدامات مترقبه‌ی انسانی و زیربنا رابطه‌ای وجود دارد؟ بر همین اساس از ضریب همبستگی پیرسون استفاده نموده و نتایج زیر حاصل شد. بین زیربنا و بلایای طبیعی، آتش‌سوزی، خسارات ناشی از خرابی تأسیسات و اقدامات مترقبه‌ی انسانی رابطه کمی وجود داشت ولی خسارات ناشی از خرابی ساختمان و آتش‌سوزی بیشتر از اقدامات مترقبه‌ی انسانی و بلایای طبیعی به زیربنا بستگی داشت. همچنین رابطه‌ی بین تعداد ساختمان و بلایای طبیعی بیشتر از سایر شاخصها بود و اقدامات مترقبه‌ی انسانی، بلایای طبیعی و آتش‌سوزی بیشتر به عمر ساختمان وابسته بود. به طور کلی بین این سه مشخصه‌ی ساختمان و

پیشنهادات

بر مبنای پژوهش حاضر به منظور ارتقای سطح کیفی کتابخانه‌های تحت بررسی پیشنهادهای ذیل ارائه می‌شود:

- تهیه و تدوین آیین‌نامه و دستورالعمل اجرایی در سازمان به منظور مدیریت صحیح و به موقع هنگام وقوع حوادث.
- مسؤولان کتابخانه‌ها در یک برنامه‌ی زمان‌بندی شده برای حفاظت مطلوب از کتابخانه و مجموعه‌های خود برای تأمین بودجه‌ی مناسب اقدام نمایند.
- توصیه می‌شود کلیه‌ی کتابخانه‌های مزبور تحت پوشش بیمه حوادث قرار گیرند و یا در صورت فقدان بودجه‌ی مناسب، حداقل بخش نسخه‌های خطی بیمه شود.

همچنین میزان اعتماد مسؤولان کتابخانه‌ها به استحکام سازه‌های ساختمانی در مقابله با طوفان و گردباد مطلوب بود که نویدبخش است.

در نهایت این که کلیه‌ی کتابخانه‌های وابسته به سازمان آستان قدس رضوی در شهر مشهد و ۴ کتابخانه (۷۶/۵ درصد) خارج از شهر مشهد فاقد برنامه‌ی مدون و مکتوب برای مقابله با سوانح و بلایا بودند که با توجه به زمینه‌های برنامه‌ریزی در کشور امری معمول و عادی محسوب می‌شود؛ ضمن آن که ۱۰۰ درصد کتابخانه‌های شهر مشهد و ۷۶/۵ درصد کتابخانه‌های خارج از شهر مشهد برنامه‌ی دوره‌ی آموزشی برای کارکنان خود تدارک دیده‌اند.

References

1. Trishanjit K. Ppreservation and conservation education: an overview. *Library Herald* 2001; 39(3):151-60.
2. Gupta A. Planning of a College library bulding and UGC norms: a case study. *Library Herald* 1984; 13(1):33-44.
3. Bowron A. The architect and the librarian. *Canadian Library Journal* 1991; 48(3):163-4.
4. Kronick DA, Bowden VM, Olivier ER. The new library building at the University of Texas Health Science Center at San Antonio. *Bull Med Libr Assoc* 1985; 73(2):168-75.
5. Niknam Vazifeh M. Preservation of library items in Iran. *Quarterly Journal of Book* 2003; 13(4):30-53. [persian]
6. Shabani A, Hamsian Z. Fire protection of libraries in faculties of Isfahan University. *Quarterly Journal of Library Message* 1997; 25(7):69-71. [persian]
7. Sharif Moqadam H. The physical condition of university libraries in Iran. *Library and Information Sciences* 2007; 10(3):205-17. [persian]
8. Astar Javan R. Building and rebuilding of libraries in 21st century. In: Horri A, editor. *IFLA selected articles* (Turkey: 20-26 August 1995). Tehran: National Library of Islamic Republic of Iran, 1996: 210-2. [persian]
9. Theresre Varlanoff M, France Plassard M. Survey on disaster planning in national libraries, 2004. [cited 2006] Available from URL: <http://www.ifla.org>.

The Managers' Opinion on the Safety and Health of the Libraries Administered by the Astan Qods Razavi's Center of Documents*

Ahmad Sha'bani, PhD¹; Sayedabbas Marjani²

Abstract

Introduction: Iran is a natural disaster-prone country with a great variety of educational and research institutions owing to the wide range of its cultural heritage. The main goal of libraries and information centers is to take care of these heritage. This study investigated the principles of safety in the buildings of the libraries financed by the Astan Qods Razavi.

Methods: This is an applied research and a descriptive study. The study population consisted of 33 libraries administered by the Astan Qods Razavi but in the city of Mashhad and outside the city. The study carried out in October 2007. Data were collected using a researcher-made questionnaire. The validity was confirmed by the professors and professionals and the reliability was assessed by Alfa Cronbach (88%). SPSS software was used to analyze the data.

Results: The findings showed that described index for the library safety based on their priorities are: safety against problems with the building installations, safety against natural disasters and safety against fire.

Conclusion: Generally, it can be concluded that the libraries need a long term plan to prepare themselves for crisis management.

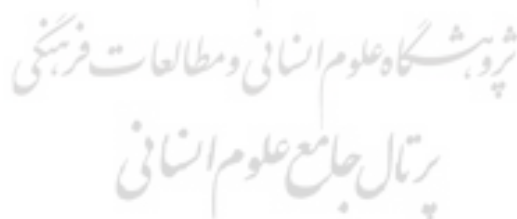
Keywords: Immunity; Equipment Safety; Accident Prevention; Safety Management; Libraries.

Type of article: Original Research

Received: 11 Nov, 2007

Accepted: 6 Sep, 2008

Citation: Shabani A, Marjani S. The managers' opinion on the Safety and health of the libraries administered by the Astan Qods Razavi's Center of Documents. Health Information Management 2007; 4(2): 230.

* This article was extracted from thesis in library and Information Sciences.

1. Associate Professor, Library and Information Sciences, Isfahan University, Isfahan, Iran. (Corresponding Author)

E-mail: shabania@edu.ui.ac.ir

2. MSc, Library and Information Sciences, central library of Astan Qods Razavi, Mashhad, Iran.